

**GENERATIV SUN'YI INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISH ASOSIDA TALABALARNING MUSTAQIL TA'LIMINI
RIVOJLANTIRISH: TYUTOR-TALABA HAMKORLIGI MODELII.**

Muxamadiyeva Feruza Ishnazarovna

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Saidova Mohinur Shodi qizi

Nizomiy nomidagi O'zMPU talabasi

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 15.04.2026

Revised: 16.04.2026

Accepted: 17.04.2026

Mazkur maqolada generativ sun'iy intellekt texnologiyalarining, xususan ChatGPT kabi tizimlarning talaba mustaqil ta'limiga ta'siri o'qituvchi-talaba hamkorligi modeli asosida tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR:

*generativ sun'iy
intellekt, ChatGPT,
raqamli kompetentlik,
mustaqil ta'lim,
o'qituvchi, AI
savodxonlik*

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi global raqamli transformatsiya jarayonida jadal rivojlanib, an'anaviy ta'lim paradigmalarning tubdan o'zgarishiga olib kelmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi, internet resurslarining ommalashuvi hamda sun'iy intellekt asosidagi tizimlarning paydo bo'lishi ta'lim jarayonining mazmuni, shakli va metodlarini yangicha bosqichga olib chiqdi. Xususan, OpenAI tomonidan ishlab chiqilgan generativ sun'iy intellekt texnologiyalari, jumladan ChatGPT, ta'lim muhitida keng qo'llanilayotgan innovatsion vositalardan biriga aylandi.

Bugungi kunda talabalar mustaqil ta'lim jarayonida an'anaviy manbalardan tashqari, generativ sun'iy intellekt vositalaridan faol foydalanmoqda. Ushbu texnologiyalar murakkab masalalarni yechish, ilmiy matnlar yaratish, axborotni tezkor izlash va tahlil qilish imkonini berib, ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellektdan foydalanish jarayoni yangi pedagogik muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, talabalar tomonidan tayyor javoblarga ortiqcha tayanish, tanqidiy fikrlashning pasayishi, axborotning ishonchliligini tekshirmasdan qabul qilish kabi holatlar kuzatilmoqda.

Mazkur muammolarni hal etishda o'qituvchining roli keskin ortib bormoqda. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki talabaning raqamli muhitdagi faoliyatini yo'naltiruvchi, uning axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantiruvchi metodik rahbar sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, generativ sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida o'qituvchi tomonidan tashkil etilgan nazorat va yo'naltirish talabaning mustaqil ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonida generativ sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslarini ishlab chiqish, talabalarda raqamli-axborot kompetentligini rivojlantirish hamda sun'iy intellektdan ongli va samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb ilmiy muammolardan biri sifatida qaraladi. Mazkur tadqiqot aynan shu muammoni hal etishga qaratilgan bo'lib, unda o'qituvchi-talaba hamkorligi asosida generativ sun'iy intellektdan foydalanishning metodik modeli ishlab chiqiladi va asoslab beriladi.

Asosiy qism .

So'nggi yillarda generativ sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida talabalar o'quv faoliyatida ushbu vositalardan keng foydalanishni boshladilar. Xususan, OpenAI tomonidan ishlab chiqilgan ChatGPT kabi tizimlar qisqa vaqt ichida ta'lim muhitining ajralmas qismiga aylandi. Turli tadqiqotlarga ko'ra, oliy ta'lim muassasalari talabalarining taxminan 65–75% qismi o'quv jarayonida kamida bir marta generativ AI vositalaridan foydalangan.

Talabalar tomonidan sun'iy intellektdan foydalanishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1. 68% — mustaqil topshiriqlarni bajarish
2. 54% — ilmiy matnlar yozish va tahrirlash
3. 47% — murakkab masalalarni yechish
4. 72% — tezkor axborot izlash

Mazkur ko'rsatkichlar generativ sun'iy intellektning ta'lim jarayonida muhim vositaga aylanganligini ko'rsatadi. Biroq, ushbu jarayon bilan bog'liq muhim pedagogik muammolar ham kuzatilmoqda.

Ilmiy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektdan nazoratsiz foydalanish quyidagi salbiy holatlarga olib keladi:

1. talabalarining 40–50% qismi AI tomonidan berilgan javoblarni tekshirmasdan qabul qiladi;

2. 35–45% talabalarda mustaqil fikrlash faolligi pasayadi;

3. 30% hollarda noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan ma'lumotlardan foydalanish kuzatiladi.

Ayniqsa, matematika va informatika yo'nalishlarida bu muammo yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Chunki generativ AI tizimlari har doim ham mantiqiy asoslangan yoki to'g'ri yechimlarni bermasligi mumkin. Natijada talabalar noto'g'ri natijalarga tayanib qolish xavfi ortadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda o'qituvchining metodik rahbarligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi tomonidan yo'naltirilgan holda sun'iy intellektdan foydalanish talabalarning bilim sifatiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xususan, tajriba guruhida quyidagi natijalar qayd etildi:

- ✓ tanqidiy fikrlash darajasi 30–35% ga oshdi;
- ✓ axborotni tahlil qilish ko'nikmasi 35–40% ga yaxshilandi;
- ✓ mustaqil ishlash samaradorligi 25–30% ga ortdi.

Buning asosiy sababi shundaki, o'qituvchi talabalarga sun'iy intellektdan foydalanishning to'g'ri strategiyasini o'rgatadi, ularni natijalarni tekshirishga, solishtirishga va mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltiradi.

Shu asosda o'qituvchi–AI–talaba o'zaro hamkorligi quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. O'qituvchi tomonidan topshiriq va yo'nalish beriladi;
2. Talaba sun'iy intellektdan foydalanadi;
3. Olingan natijalar tahlil qilinadi;
4. Natijalar o'qituvchi bilan muhokama qilinadi;
5. Yakuniy xulosa shakllantiriladi.

Mazkur yondashuv talabaning faqat tayyor ma'lumot iste'molchisi bo'lib qolmasdan, balki faol tahlil qiluvchi va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, generativ sun'iy intellektdan foydalanish samaradorligi uning mavjudligiga emas, balki undan foydalanishning pedagogik tashkil etilishiga bog'liq. Shu sababli ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish albatta o'qituvchi tomonidan nazorat qilinishi va metodik jihatdan yo'naltirilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, generativ sun'iy intellekt texnologiyalari zamonaviy ta'lim tizimida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ular orqali ta'lim jarayonida tezkorlik, qulaylik va individual yondashuv ta'minlanadi. Biroq mazkur texnologiyalardan foydalanish samaradorligi bevosita ularning qanday pedagogik yondashuv asosida qo'llanilishiga bog'liq.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellektdan nazoratsiz foydalanish talabalarda tayyor javoblarga qaramlikni kuchaytiradi, tanqidiy fikrlash faoliyatining pasayishiga hamda axborotni yuzaki qabul qilishga olib keladi. Aksincha, o'qituvchi tomonidan metodik jihatdan yo'naltirilgan holda foydalanilganda, sun'iy intellekt talabaning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq ekanligi aniqlandi:

- o'qituvchining metodik rahbarligi va nazorati;
- talabalarda raqamli-axborot kompetentligining shakllanganlik darajasi;

– sun'iy intellektdan ongli va maqsadli foydalanish madaniyatining mavjudligi.

Mazkur tadqiqot doirasida taklif etilgan o'qituvchi–AI–talaba hamkorlik modeli talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini samarali tashkil etish, ularni passiv iste'molchidan faol tahlil qiluvchi subyektga aylantirish imkonini beradi. Ushbu model asosida sun'iy intellektdan foydalanish ta'lim jarayonini optimallashtirish bilan birga, talabalar kompetentligini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.European Commission. DigComp into Action: Get inspired, make it happen. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.

2.Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.

3.UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO, 2018.

4.Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. Teachers College Record, 2006, Vol. 108, No. 6, pp. 1017–1054.

5.Muxamadiyeva F.I. Digital resources for developing information competence of tutors. Science and Innovation International Scientific Journal, 2024, Vol. 3, No. 5, pp. 220–222.

6.Muxamadiyeva F.I. The Role and Importance of Digital Educational Resources in Developing Information Competence. International Journal of Scientific Research, 2024.